

Nacionalizmus és/vagy föderalizmus?

O'Leary, Brendan: An iron law of nationalism and federation? – A (neo-Diceyan) theory of the necessity of a federal Staatsvolk, and of a constitutional rescue. = Nations and Nationalism, 2001. 7. no. 273–296. p.

A brit szerző tanulmányának központi kérdése a föderalizmus és a nacionalizmus kapcsolata, illetve a két fogalom kibékíthetősége.

Albert Venn Dicey (1915) a szövetségi állam létrejöttének két alapvető feltételét határozta meg:

1. Létezzen közös nemzetiségi érzülettel, közös földrajzi elhelyezkedéssel és közös történelemmel rendelkező országcsoporthoz;
2. Az emberek az összetartozás („*union*”) és nem az összeolvadás („*unity*”) iránt legyenek elképzeltettek.

Ernest Gellner ezzel szemben szkeptikus a szövetségi államokkal kapcsolatban, és kétségbe vonja a multikulturális, poszt-nacionalista államok stabilitását, utalva a Szovjetunió, Jugoszlávia vagy Csehszlovákia felbomlására. Szerinte a politikai modernizáció legitimizációjának legfontosabb eleme az ún. „*Staatsvolk*”, az etnikai dominancia, az erős nemzetek megléte.

A szövetségi állam lényege a „*shared rule and selfrule*” („*közös kormányzás és önkormányzás*”), ahol a szövetségi és a helyi kormányzatok alkotmányosan elkülönített hatáskörökkel és jogosultságokkal rendelkeznek. A nacionalizmus ezzel szemben egy nemzet, egy etnikum totális önkifejeződését és önmegvalósítását jelenti, vagyis egy olyan politikai elvet, amely a politikai és az etnikai nemzetet azonos fogalomnak tekinti. A föderalizmus mindezt több nemzet számára is lehetővé teszi egy adott politikai állam keretein belül.

A politikatudományban három nézet alakult ki a föderalizmus és a nacionalizmus kapcsolatáról:

1. A két fogalom kölcsönösen kizárja egymást. Példaként a francia jakobinus mozgalmat lehet megemlíteni, amely a totális nyelvi és kulturális homogenizációra és asszimilációra törekedett.
2. A két fogalom egymás szinonimái. Ezzel az elmélettel a marxista–leninista szovjet kommunizmus ideológiájában találkozhatunk, amelynek végső célja a világkommunizmus megteremtése lett volna.
3. A két fogalom összeegyeztethető egymással. Ennek az elképzelésnek a hívei között meg kell különböztetnünk mono- és multinacionalista föderalistákat. Előbbiek a közös kultúra égisze alatt tartják megvalósíthatónak a szövetségi állami berendezkedést (példaként az USA-t, Svájc német nyelvű kantonjait vagy a német II. Birodalmat említik). Utóbbiak a politikai egység nyújtotta előnyöket hangsúlyozzák a faji vagy kulturális közösség helyett (a legjobb példa erre a (Brit) Nemzetközösség és azon belül is Kanada vagy Dél-Afrika). Ez utóbbi csoport két lehetőségét is lát a nacionalizmus és a föderalizmus közötti harmónia megteremtésére:
 - kulturálisan homogén szervezeti al-egységek létrehozásával az etnikailag heterogén, de politikailag egységes államban (lásd Belgium, Svájc, Kanada), vagy
 - annak megakadályozásával, hogy az etnikai kisebbségek helyi szinten többségi hatalomra tegyenek szert, mert ez veszélyeztetné a demokráciát, és az autonómista törekvéseknek kedvezne.

Mindezek mellett a szerző a többnemzetiségű államok stabilitásának előfeltételei közé sorolja egy kulturálisan és demográfiaiailag is domináns etnikum meglétét (vagyis a „*Staatsvolk*”-ot). Ennek hiányában ugyanis olyan többnemzetiségű (konszociális) intézményeket kell létrehozni, amelyek megfelelő módon képviselik a társadalom valamennyi etnikai csoportjának érdekeit (példa lehet erre az Európai Unió, amely mint multikulturális demokratikus föderáció sikeresen oldott meg olyan több évszázados etnikai konfliktusokat, mint amilyenek a francia–német ellentét vagy az olasz–osztrák határvidéken élő kisebbségek kérdése). Ez az elmélet sikeresen egyesíti magában a liberális nacionalizmust, a nemzeti föderalizmust és Ernest Gellner elméletét a nacionalizmusról.

Vadász Rezső

Nacionalizmus és nemzeti önrendelkezési jog a kisállamokban

Srebnik, Henry: Mini-nationalism, self-determination and micro-states in a globalized world. = Canadian Review of Studies of Nationalism, 28. vol., 2001. 1–2. no. 1–7. p.

A Canadian Review of Studies of Nationalism 2001. évi első számának témája a kisállamok nacionalizmusa és önrendelkezési joga. A bevezető tanulmány ad keretet a témának, ezért az alábbiakban ezt ismertetjük.

20 évvel ezelőtt Louis Snyder publikált egy tanulmányt, amelyben kifejtette, hogy ha a nagyobb államokban élő kisebbségek identitástudata erősödik, autonómiát, sőt függetlenséget szeretnének elérni. Ekkor az ENSZ-nek 155 szuverén ország volt a tagja. Ma ez a szám 189, köztük pedig számos olyan kicsi állam, amelynek lakosság száma nem éri el az egymilliót, néha pedig százezernél is kevesebben élnek az adott ország területén. Snyder előrejelzéséből tehát valóság lett, arról nem is beszélve, hogy napjainkban is folynak harcok egy-egy népcsoport önállósulásáért, tehát globalizálódó világunkban is hasznos a nacionalizmussal foglalkozni.

Néhány éve a társadalomtudósok még azt jóslták, hogy a modernizációs folyamat során az etnikumhoz tartozás elveszíti jelentőségét. Ez a prognózis a valóságban nem következett be, sőt, a 20. század végére megsemmisültek a mesterségesen létrehozott többnemzetiségű államok, sőt a jelenkorban nagyobb jelentőséget kapott az identitástudat és a nemzeti érzés, mint korábban bármikor. A nacionalizmus reneszánsza azonban áldozatok árán következett be, a második világháború vége óta több ember pusztult el az államhatárokon belül etnikai konfliktusok következtében, mint a világháborúban a harctéren. Különösen az utolsó évtized követelt sok áldozatot.

Mindezek után feltehető az a kérdés, hogy a nemzeti érzés felfokozódása összefüggésben van-e a globalizációval, a mindent átfogni akaró gazdasággal. A kutatások szerint előfordulhat. Mindenekelőtt azért, mert ma már nemzetközi tekintetben nincs különbség kis és nagy állam között, egy kis lélekszámú ország is lehet sikeres. A nemzetközi kapcsolatok megváltoztak, ma már nem korlátozódnak a nemzetállamok közötti érintkezésre. Teljes joggal bekapcsolódtak a nemzetközi szervezetek is – kormányzatiak és NGO-k egyaránt – és a multinacionális vállalatok is. Nincs akadálya annak sem, hogy újabb etnikumok vegyenek részt önállóan a nemzetközi kapcsolatok különböző szinterein, s miután a kutatás szerint mintegy 3500 népcsoport él ma a világban, és akad még jó néhány olyan etnikum, amelyik a nemzeti önrendelkezési jogra apellálva szeretne bekapcsolódni